

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARI SOLIQ TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING AHAMIYATI

Maxsudov Sherzod Solijonovich

Farg'ona davlat universiteti “Iqtisodiyot” fakulteti katta o'qituvchisi

Abdullayev Abubakir Ilhomjon o'g'li

Abdumalikov Samandar Akmaljon o'g'li

Abdurahimov Ibrohimjon Abdurahmon o'g'li

Ne'matov Davronbek Nodirbek o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti “Iqtisodiyot” fakulteti 23.125-guruh talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19214231>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarida soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish jarayonlari tahlil qilinib, uning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Mintaqada soliq ma'murchiligidagi mavjud muammolar, jumladan yashirin iqtisodiyot ulushining yuqoriligi, ma'lumotlar almashinuvining sustligi hamda soliq nazoratining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois maqolada ilg'or davlatlar tajribasi asosida soliq tizimini raqamlashtirishning samarali mexanizmlari ishlab chiqiladi. Tadqiqot doirasida O'zbekiston sharoitida elektron soliq xizmatlarini kengaytirish, sun'iy intellekt asosida soliq nazoratini kuchaytirish, “raqamli soliq platformasi”ni shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Natijalar mintaqaviy fiskal siyosatni takomillashtirish va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Soliq tizimi, raqamli transformatsiya, elektron soliq, Big Data, sun'iy intellekt, soliq ma'murchiligi, Markaziy Osiyo.

Global raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi davlat boshqaruvining barcha sohalariga, xususan, soliq tizimiga tub o'zgarishlar kiritishni talab qilmoqda. An'anaviy soliq tizimlari ko'p hollarda qog'oz hujjatlar, inson omiliga bog'liq jarayonlar va sekin ishlovchi mexanizmlarga asoslangan bo'lib, ular zamonaviy iqtisodiy munosabatlarga to'liq mos kelmay qolmoqda. Shu sababli soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ayniqsa, Markaziy Osiyo davlatlari — Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan va Turkmenistan — uchun bu jarayon iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, davlat byudjeti tushumlarini oshirish va biznes muhitini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish mohiyatan soliq yig'ish, nazorat qilish va tahlil qilish jarayonlarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida qayta tashkil etishni anglatadi. Bu jarayon oddiy avtomatlashtirishdan farqli ravishda tizimning barcha bosqichlarini o'z ichiga oladi va ularni yagona raqamli platforma asosida uyg'unlashtiradi. Masalan, elektron soliq deklaratsiyalari joriy etilishi natijasida soliq to'lovchilar o'z hisobotlarini istalgan joydan turib onlayn topshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa nafaqat vaqtni tejaydi, balki inson omilini kamaytirib, xatoliklar va korrupsiya xavfini sezilarli darajada pasaytiradi.

Raqamli transformatsiyaning muhim jihatlaridan biri — real vaqt rejimida soliq monitoringini yo'lga qo'yishdir. Bunda savdo va xizmat ko'rsatish jarayonlari onlayn nazorat qilinadi, masalan, elektron kassa apparatlari orqali har bir tranzaksiya darhol soliq organlariga

uzatiladi. Natijada daromadlarni yashirish imkoniyati keskin kamayadi va soliq tushumlari barqarorlashadi. Shu bilan birga, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish soliq tizimini yanada samarali qiladi. Katta hajmdagi ma'lumotlar tahlili orqali soliqdan bo'yin tovlash holatlari aniqlanadi, xavf guruhiga kiruvchi subyektlar ajratib olinadi va tekshiruvlar aniq rejalashtiriladi. Bu esa resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Raqamli transformatsiya soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi munosabatlarni ham tubdan o'zgartiradi. Interaktiv raqamli platformalar orqali soliq to'lovchilar o'z savollariga tezkor javob oladi, xizmatlardan masofadan turib foydalanadi va davlat organlari bilan bevosita aloqaga kirishadi. Bu esa soliq tizimiga bo'lgan ishonchni oshiradi va ixtiyoriy to'lov darajasini ko'taradi.

Mazkur transformatsiyaning asosiy yo'nalishlaridan biri elektron soliq xizmatlarini rivojlantirishdir. Elektron deklaratsiya, onlayn to'lov tizimlari va mobil ilovalar orqali soliq jarayonlari soddalashadi, ortiqcha byurokratik to'siqlar bartaraf etiladi. Natijada tadbirkorlar o'z faoliyatiga ko'proq e'tibor qaratishi mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, soliq nazoratini avtomatlashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar noqonuniy faoliyatni tez va aniq aniqlaydi, bu esa korrupsiya va subyektiv qarorlar ehtimolini kamaytiradi.

Yana bir muhim yo'nalish — ma'lumotlar integratsiyasidir. Soliq tizimining banklar, bojxona organlari va boshqa davlat idoralari bilan o'zaro bog'lanishi yagona axborot makonini yaratadi. Bu esa soliq bazasini to'liq shakllantirish, yashirin daromadlarni aniqlash va iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli identifikatsiya tizimining joriy etilishi har bir soliq to'lovchini aniq hisobga olishga xizmat qiladi. Yagona identifikatsiya raqami orqali shaxs yoki korxonaning barcha moliyaviy operatsiyalari yagona tizimda aks ettiriladi, bu esa shaffoflikni oshiradi.

Hududiy darajada esa raqamli hamkorlikni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida soliq ma'lumotlarini almashish, yagona standartlarni joriy etish va umumiy raqamli platformalarni yaratish mintaqaviy integratsiyani kuchaytiradi. Bu nafaqat soliqdan qochish holatlarini kamaytiradi, balki transchegaraviy savdo va investitsiyalarni ham rag'batlantiradi.

Umuman olganda, soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, u fiskal barqarorlikni ta'minlash, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, davlat boshqaruvini samarali tashkil etish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishning muhim vositasi hisoblanadi. Bu jarayon izchil amalga oshirilsa, mintaqada davlatlari nafaqat ichki iqtisodiy muammolarni hal etadi, balki global raqamli iqtisodiyotda munosib o'rin egallash imkoniyatiga ham ega bo'ladi.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish bugungi kunda nafaqat texnologik yangilanish, balki strategik iqtisodiy islohot sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali soliq tizimi an'anaviy, ko'p bosqichli va inson omiliga bog'liq mexanizmdan samarali, shaffof va tezkor boshqaruv tizimiga aylanadi. Bu esa, o'z navbatida, fiskal barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki soliq tushumlari aniq hisobga olinadi va davlat byudjeti daromadlari barqaror manbaga ega bo'ladi. Raqamlashtirishning eng muhim natijalaridan biri — yashirin iqtisodiyot ulushining qisqarishidir. Elektron deklaratsiyalar, onlayn nazorat-kassa tizimlari va integratsiyalashgan ma'lumotlar bazalari orqali iqtisodiy operatsiyalarni yashirish imkoniyati keskin kamayadi. Natijada iqtisodiyotning “soya sektori” qisqaradi va qonuniy iqtisodiy faoliyat kengayadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli soliq tizimi soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirib, soliq bazasini kengaytiradi va tushumlarni ko'paytiradi.

Xulosa qilib aytganda, soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning muhim omili hisoblanadi. Bu jarayon izchil va kompleks tarzda amalga oshirilsa, mintaqa davlatlari global iqtisodiy tizimga chuqur integratsiyalashadi, investitsion jozibadorlik oshadi va raqobatbardoshlik sezilarli darajada kuchayadi. Shuningdek, bu islohotlar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, davlat boshqaruvini takomillashtirish va aholining farovonligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Rahimov M.A. O'zbekistonda soliq tizimini raqamli transformatsiya qilish va progressiv islohotlar // "Samarali ta'lim va barqaror innovatsiyalar" jurnali, 2024.
2. Muhammadov N. O'zbekiston Respublikasida soliq tizimida raqamlashtirishni takomillashtirish muammolari // "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali, 2024.
3. Jumaniyazova F. O'zbekiston soliq tizimining raqamlashtirilishi: yutuqlar va muammolar // "Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil" jurnali, 2025.
4. Abdulxayeva Sh. Soliqlarni raqamlashtirish: muammo va istiqbollar // "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, 2024.